

Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал

усвідомленому (рефлексивному) батьківству створюються належні умови для ефективного самовизначення дитини.

Таким чином, батьківська компетентність полягає в інтеграції її складових – розуму, почуттів, дій. Для ефективної взаємодії батьків і дитини інтегруються різні аспекти особистісного батьківського досвіду: когнітивного, емоційного, сенсорного, психомоторного, духовного, комунікативного, рефлексивного. Доходимо висновку, що батьки мають не тільки володіти певними знаннями і вміннями, а й усвідомлювати свою гуманістичну місію як перших вихователів, які взяли на себе відповідальність перед дитиною та суспільством за її повноцінне життя й здоров'я та гідне виховання.

Література

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості / І. Д. Бех // Вибрані наукові праці : у 2 тт.: Т. 1. / І. Д. Бех. – Чернівці: Букрек, 2015. – 840 с.
2. Гончар Л. В. Формування гуманних взаємин батьків з дітьми молодшого шкільного і підліткового віку: монографія / Л. В. Гончар. – Київ : ТОВ «Задруга», 2017. – 360 с.
3. Шахрай В.М. Проблема формування в підлітків цінності життя у взаємодії школи і сім'ї: концептуальні засади дослідження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/710648/1/%D0%A8%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%B9%20%D0%92.pdf>

Гуцан Л. А., м. Київ

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті обґрунтовано важливість проблема трудового виховання молодших школярів та формування в них ціннісного ставлення до праці. Праця як основне джерело духовного, матеріального багатства суспільства, як головний критерій соціального престижу людини забезпечує створення фундаменту особистісного розвитку особистості. Автором окреслено авторську класифікацію форм, методів, засобів трудового виховання учнів молодшого шкільного віку в умовах сучасного освітнього середовища

Сучасна система освіти України перебуває в стані динамічного розвитку. Відбуваються інноваційні процеси, спонукальними чинниками

яких є низка об'єктивних тенденцій соціокультурних змін у суспільстві. Особливого значення набуває проблема виховання у підростаючого покоління ціннісного ставлення до праці, що зумовлено зміною суті самого поняття «праця», руйнацією, трансформацією його усталених категоріальних, змістовних та формальних ознак. Тільки праця як основне джерело духовного, матеріального багатства суспільства, як головний критерій соціального престижу людини забезпечує створення фундаменту особистісного розвитку особистості.

Однак існує протиріччя між орієнтацією суспільством дітей і молоді на матеріальні блага як головну ознаку успішної особистості та нівелюванням ролі праці як основного засобу їхнього досягнення. Розв'язання означеного протиріччя вимагає перегляду підходів до забезпечення трудового виховання підростаючого покоління, наповнення його ціннісними смислами, розробки нових виховних технологій. З огляду на вище сказане, трудове виховання виступає провідною складовою у формуванні особистості, воно має визначати зміст навчально-вихованого процесу сучасної нової української школи, особливо для учнів початкових класів.

Теоретико-методологічну основу нашого дослідження складають праці у яких закладені: теоретичні основи трудового виховання (А. Вихрущ, С. Мазуренко, С. Русова, Г. Сковорода, Н. Слюсаренко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький, та ін.); психолого-педагогічні аспекти трудового виховання (І. Бех, П. Блонський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.); виховання ціннісного ставлення до праці (І. Бех, Л. Гуцан, О. Коберник, О. Морін, О. Охріменко, М. Стельмахович, та ін.);

З приходом дитини до школи починається її організоване трудове виховання – зазначає І. Бех в роботі «Праця – головний вихователь» [1]. Ці елементи наявні й у дошкільному віці, однак у цей час не всі діти охоплені системою дошкільного навчання і виховання. Саме школа цілеспрямовано вирішує питання психологічної підготовки учнів до суспільно корисної

продуктивної праці. Автор стверджує, що психологічною особливістю дітей молодшого шкільного віку є те, що виникнення у дітей інтересу до трудової діяльності пов'язане не стільки з самим предметом, скільки з можливістю діяти з ним.

В праці ж і відбувається цілеспрямоване перетворення предметів у сукупність цікавих дій, з'являється можливість відчуття задоволення від результатів власної діяльності. Цікавий результат і позитивні емоційні переживання є, таким чином, головними умовами, завдяки яким дитина включається в трудову дію. В ході останнього учні встановлюють з предметом праці безпосередній зв'язок. Він об'єктивно виявляється в тому, що дитина здійснює за допомогою знаряддя праці певний вплив на предмет, цілеспрямовано змінюючи його. Закріплення цього зв'язку відбувається в свідомості дитини у вигляді засвоєння трудового вміння. Поряд з цим встановлений школярем вибірковий предметний зв'язок психологічно виявляється як його внутрішнє ставлення, яке включає пізнавальний і емоційний компонент. Іншими словами, в учня формуються знання про спосіб трудової дії й емоційна оцінка її процесу й результату.

Переживання дитиною успіху, задоволення від досягнутого результату спонукає її до повторення трудової дії, і цей психічний стан закріплюється як форма вираження спочатку позитивного ставлення до праці а в майбутньому і ціннісного ставлення до праці. Таке ставлення – складний за структурою прояв особи, що виражається в розумінні важливості праці на загальну користь, у внутрішній потребі й звичці трудитися; в активній участі у колективній суспільно корисній праці.

Розвиток у школярів ціннісного ставлення до праці визначається їх прагненням досягти нового результату і пережити від нього задоволення, зазнати позитивних почуттів від оцінювання дорослими і ровесниками їх діяльності. Відчуваючи емоційну реакцію оточуючих, учні виробляють самооцінку щодо виконуваної роботи, також супроводжуючи її певними переживаннями. За умови виникнення потреби пережити задоволення від

організаційно-змістовних і оцінних результатів діяльності можна говорити про формування у школяра позитивного ставлення до неї. Така загальна схема перетворення дитини в суб'єкт трудового виховання.

Етап включення учнів у трудову діяльність починається з осмислювання ними її змісту, усвідомлення її цілей. Мета праці може набути спонукальної функції, якщо поряд з її постановкою дитина передбачає і засоби її досягнення, тобто дитині повинен бути відомий задум розв'язання окремих трудових завдань. Це значною мірою зумовлює успіх наступного виконання певної роботи.

В молодшому шкільному віці важко домогтися, щоб рівень розуміння дитиною трудового задуму повністю відповідав нормативному, носієм якого виступає педагог. Лише самостійно розв'язуючи поставлені завдання, учень усвідомлює цілі, що стоять перед ним, і шляхи їх досягнення. Щоб дитина включилася у трудову діяльність, у неї повинен з'явитися початковий інтерес і бажання працювати. Тому педагоги мають приділяти цьому особливо велику увагу.

Важливо щоб вчитель, повідомляючи школярам загальну мету майбутньої праці, обґрунтовував необхідність її досягнення, апелюючи до їхнього почуття обов'язку. В умовах трудової самоорганізації учень максимально виявляє свої особистісні якості. Найбільш важливе значення для успішного здійснення цього процесу мають самооцінка та рівень домагань дитини. Ці особистісні якості безпосередньо пов'язані з цілепокладанням. Поставивши перед собою конкретну мету, школяр уявно оцінює свої психофізіологічні можливості й переконується в необхідності діяти. При цьому він бачить результати своєї праці на всіх етапах. Ця обставина викликає в нього прагнення діяти як найкраще.

Зростання рівня домагань школяра в процесі праці викликає максимальну мобілізацію психічних сил, що безпосередньо відбивається на розвитку трудових зусиль. На думку І. Беха, виявити активність, самостійність, творчий підхід до справи, відчутти задоволення, радість від

власного успіху дитина може в будь-якому виді праці. Звичайно, для цього потрібно правильно організувати діяльність учнів [1, с. 5].

Не одноразово на цьому наголошував і В. Сухомлинський, в книзі «Сто порад учителю», він писав: «Радість праці – це самовираження в праці. Це той складний духовний стан, коли людина з подивом і захопленням бачить витвір своїх рук, знаходить у ньому саму себе, своє напруження, години одноманітної, нічим не примітної праці. Щоб зробити працю сферою самовиховання, треба дати кожному вихованцеві радість праці, добитися того, щоб праця стала творчістю [2].

У праці починаються ті пошуки самого себе, які, триваючи кілька років, завершуються становленням покликання. Радість праці, трудова творчість, пошуки самого себе – усе це можливе лише в тому разі, коли в праці розкривається індивідуальність. Результатом формування ціннісного ставлення до праці є виникнення цінності й любові, задоволеності та радості до праці. «Можна багато – правильно і красномовно – говорити дитині про необхідність і красу праці, – зазначав В. Сухомлинський, – вона добре буде знати істини, що стосуються трудового обов'язку перед суспільством, але якщо вона власними руками не створила хліба, не окропила землю потом, не пережила тривожних дум про долю рослини, – наші слова будуть відскакувати, наче горох від стіни. Дитина, яка на власному досвіді пізнала, що хліб – це праця, ніколи не підніме руку на цінності, створені іншими людьми» [2, с. 14].

Вибудовуючи стратегію трудового виховання учнів молодшого віку в умовах Нової української школи, ми намагались цю роботу спланувати поетапно та запропонувати ефективний зміст, форми та методи цього процесу.

Зміст трудового виховання молодших школярів має забезпечувати включення учнів у різноманітну освітню діяльність: предметно-перетворювальну і практичну, у поєднанні з керованими виховними впливами на них з боку педагогічного колективу, батьківської громадськості,

Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал

психологічної служби, закладу освіти та інших провідних інститутів соціалізації дитини, а безпосередньо сам зміст, відповідно до положень концепції «Нова українська школа», має ґрунтуватися на розвиваючій цінності кожної предметної галузі, з застосуванням засобів і методів шкільного і сімейного виховання, спрямованих на розвиток ключових компетенцій учня і піднесення їх до рівня загальнолюдських цінностей.

Враховуючи зміни, які відбуваються у зв'язку з практичною реалізацією концепції «Нова українська школа», з метою сприяння формуванню в молодших школярів ціннісного ставлення до праці, пропонуємо застосовувати наступні виховні методи:

- традиційні (опитування, бесіди, круглі столи, семінари, лекторії, залучення батьків до освітнього процесу тощо);

- інноваційні (тренінги, дискусивні клуби, групи взаємопідтримки, консультативні бесіди, психологічне консультування, психодіагностика, психокорекція моніторингів особистісного розвитку кожного учня);

- методи формування свідомості особистості (основою методу є переконання: розповідь, бесіда, етична бесіда, пояснення, діалог, навіювання, інструктаж, приклад);

- методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки (основою методу є різноманітні вправи: переконання, приклад, заохочення, привчання, педагогічна вимога, громадська думка, доручення, виховні ситуації);

- методи стимулювання поведінки і діяльності (основою методу є мотивакування: змагання, заохочення, покарання);

та форми:

- участь у організації та проведенні тематичних конкурсів, свят («Землю сонце прикрашає, а людину – праця», «Працьовиті люди мого краю», «Калейдоскоп професій», «Усі професії потрібні, усі професії важливі...», «Професії здоров'я»);

- робота над проектними задачами («Професії мужніх людей»,

«Підприємства нашого міста (селища)», «Підприємливість - риса сьогодення!», «Подорож у світ професій»);

- участь у організації та проведенні предметних тижнів, тижня профорієнтації: («Тиждень Математики», «Тиждень іноземних мов», «Ким бути», «Професія моїх батьків», «Я обираю цю професію, тому що», «Мое майбутнє», «Професія, яка необхідна людям», «Професія, яка мені подобається», «Мої бажання», «Я і світ професій»);

- заохочення учнів до навчання у закладах позашкільної освіти;

- індивідуальна, групова та масова добродійна, волонтерська діяльність («Серце добра», «Принеси добро в долонях», «Крокусмо у світ добра», «Творимо добрі справи, люди!», «Завітай до планети Добра!», «Щастя на крилах», «Подаруй іграшку, дитині дитячого будинку»);

- виконання суспільно корисних і професійно-орієнтованих справ (озеленення пришкольніх територій, прибирання шкільного саду, догляд за шкільними квітниками – (акція «Зелена весна», «Двоє братів – «Умійко та Невмійко», «Чистий четвер», «Зелена толока»).

Отже, трудового виховання учнів молодшого шкільного віку має здійснюватися поетапно. *Перший етап* - занурення дитини в працю, який характеризується насиченістю виховного середовища в закладах загальної середньої освіти, різними видами праці та активним емоційним включенням молодших школярів у всі її види, демонстрацією цінності праці та ціннісного ставлення до неї значущих дорослих (батьків, вчителів, рідних людей); перенесенням акцентів на результативність власної праці та праці інших.

Другий етап – етап обов'язкового докладання власних зусиль для отримання позитивного результату праці, що дає змогу дітям усвідомити тісний зв'язок між якістю процесу й результату праці, формує вольові зусилля, уміння працювати, долати труднощі в процесі власної праці чи на прикладах праці інших.

Третій етап, як етап набуття особистісних смислів праці забезпечує усвідомлення смислів, цінності праці на прикладах власної праці й, що

особливо цінно, під час організації та керівництва працею інших. Крім цього, на кожному з трьох етапів важливо намагатися вирішувати низку завдань, від яких залежить вибір форм і методів роботи з учнями, батьками та вчителями.

Отже, трудове виховання виступає провідною складовою у формуванні особистості, воно має визначати зміст навчально-вихованого процесу сучасної школи, особливо для учнів початкових класів. Водночас очевидно, що трудове виховання дітей неможливе без ціннісного ставлення до праці, що вимагає усвідомлення праці як подолання перешкод у навчанні чи будь-якій іншій діяльності, докладання вольових зусиль, що є важливою умовою формування внутрішньої мотивації, наполегливості, працелюбності, відповідальності та цілеспрямованості особистості.

Література

1. Бех, І.Д. (1983). Праця – головний вихователь школярів: психологічний аспект трудового виховання молодших школярів. Київ. «Знання». 32.
2. Сухомлинський, В.О. (1988). Сто порад учителям. Київ. «Радянська школа». 304. газета. 7.
3. Охріменко З. В. Особливості організації взаємодії педагогічного колективу та батьківської громадськості у процесі трудового виховання молодших школярів / З. В. Охріменко // Особистість у просторі виховних інновацій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік / [За ред. І. Д. Беха, О. М. Докукіної, Р. В. Малиношевського]. – Івано-Франківськ : НАІР, 2018. – С. 270-275
4. Морін О. Л. Аспекти забезпечення трудового виховання молодших школярів у закладах позашкільної освіти / О. Л. Морін // Науковий вісник Національного еколого-натуралістичного центру. – Випуск 4. – Серія : Педагогічні науки. – 2017. – № 2. – Київ: “НЕНЦ”. – С. 33 – 47

Докукіна О.М., м. Київ

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ З БАТЬКАМИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ

У статті розглянуто шляхи, зміст, форми і методи роботи школи з батьками з метою підготовки їх до формування в підлітків національно-культурної ідентифікації в сім'ї. Особливу увагу приділено розкриттю поетапності здійснення просвітницько-навчальної діяльності педагогів, спрямованої на закріплення громадянської позиції батьків і набуття ними необхідного кола знань і вмінь формування у підлітків національно-культурної ідентичності.